

A socialismus fejlődésének logikája.

Írta és 1908. márcz. 29-én a Magyar Társadalomtudományi Egyesület közgyűlése elé terjesztette

GAÁL JENŐ.

Midőn megalakulásunk után éppen tizenegy hónap múlva alapszabályaink értelmében, melyek a rendes közgyűlésnek lehetőleg az év első negyedében való megtartását kívánják, eddigi tevékenységünkről beszámolni Önök elé lépünk, azt nyugodt lelkiismerettel, mert kötelességeink hű teljesítésének tudatával, tehetjük. Nem is egy éve alakúit meg Egyesületünk, és ime, szervezetünk már csaknem teljesen kiépült, belső tanácskozásainkon kívül nyilvános előadásaink, fölolvasásaink, szakértekezleteink s nagy országos mozgalmakban való tevékeny részvételünk során, továbbá irodalmi munkásságunkkal, három nagyobb közleménnyel, folyóiratunk három tartalmas füzetével, legújabbán pedig ez idő szerint legnagyobb társadalmi kérdésünk, a kivándorlás tárgyában gondosan szerkesztett és széleskörű terjesztésre szánt emlékiratunk útján érintkeztünk a hazafias érzelmű egész magyar értelmiséggel. Szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy működésünknek kétségtelen, ha még meg nem is fogható eredménye szintén mutatkozik és pedig több irányban, mivel eszméink és javaslataink az irányadó tényezők részéről komoly figyelembevételnek örvendenek. Mi ugyanis nemcsak bötűket és szavakat kívánunk szaporítani, hanem irataink és beszédeink által első sorban mély és szilárd meggyőződésünknek megfelelő határozott tettek előidézésére s maradó hatásra törekszünk.

Arról, hogy mit és miként cselekedtünk, tüzetesen beszámolni nem e megnyitó tiszte; ez a választmány tárgyilagos jelentésének van fönntartva. Mai első rendes közgyűlésünk alkalmával

nekem az a föladat jutott, hogy Egyesületünk közeli jövőjébe vessek egy pillantást. Eljárásunk további irányáról kell szólnom és különösen arról, hogy programmunkat, egyéni fölfogásom szerint, socialis politikai szempontból miként kell minél előbb és minél teljesebben úgy kidomborítani, hogy társadalmunk törekvéseinket minél jobban megértse.

Mi, Egyesület, választmány és igazgatóság, kettős föladat megoldására vállalkoztunk: gyarapítani és mívelni a társadalomtani ismereteket, de úgy, hogy első sorban saját magyar társadalmunk életjelenségeit és azok szabályszerűségeit vizsgáljuk és állapítsuk meg. Továbbá föl akarjuk állítani azokat az irányelveket, melyek követése mellett, a mint SZÉCHENYI szerette magát kifejezni, »nemzeti családunk« a legjobban boldogulhat.

És midőn az előttünk föltornyosult föladatok légióján végig jártatom tekintetemet, különösen egyen akad meg aggódo szemem, mint olyanon, melylyel megbirkózni talán a legnehezebb lesz, pedig ma legsürgősebb teendőink a körüi csoportosulnak.

Nem azért tartom azt első föladatnak, melynek egyfelől határozott megállapítása, másfelől segédeszközeinek tüzetes megjelölése már ma égetően szükséges, mintha a többiek kevésbbé életbevágók lennének, vagy mintha ez utóbbiak megoldásának előkészítésével párhuzamosan nem kellene szorgosan foglalkozni, hanem mivel, az első föladatot rögtön meg nem ragadva, az hatványosan mind nehezebbé és így nem nagy idő multán békésen csaknem megoldhatatlanná fog válni. Ez a sürgős teendőnk: az alapos és körültekintő megfontoláson nyugvó gyors és határozott állásfoglalás a socialismussal szemben.

Mindenek előtt azt akarom megmondani, hogy e kifejezésen mit értek. Bizonyos magyarázattal, mely más országban nem volna szükséges, tartozom e részben, mivel e szóval nálunk ma nem egy fogalmat jelölnek meg, hanem annak értelmezése tekintetében igen sajnálható zúr-zavar uralkodik. Sok nemes érzésű és gondolkozású oly tagja van társadalmunknak, a kik ennek mai alapjait, az egyéni tulajdonjogot, a termelés szerves alakulatait, ezek között a gazdasági elhatározás és cselekvés szabadságát fönntartani s az osztályok békés kölcsön-

hatása mellett végbemenő társadalmi evolutio többé-kevésbbé egyenletes folyamatát biztosítottnak óhajtják látni; de egyúttal bizonyos büszkeséggel valják magukat socialistáknak. A társadalom anyagilag és értelmileg gyöngébb elemei iránti nemes jóakaratukban a socialistikus törekvések egyes tetszetős jelszavai által megvesztegettetvén magukat, ezek alapján ama törekvések egészét is hajlandók nagyon enyhén megítélni.

Hát én emberileg teljesen értem, hogy különösen a szorosabb értelemben vett munkásosztályllyal szemben táplált igen méltánylandó altruisticus fölfogásuk hogyan terelte őket ez irányba; de ezt az önkénytelen conniventiájukat lényegileg mégsem tarthatom másnak, mint nagy, sőt végzetessé válható tévedésnek, melyet ennélfogva nem oszthatok, s a melylyel – nem tarthatván azt még közömbösnek sem – kötelességemnek vélem nyíltan szembeszállani. Én azonban nem ember- és honfitársaimmal, hanem szerintem gyökeresen hibás fölfogásukkal akarok harcolni. Azt sem állítom, hogy a valódi socialisták közt is nem lenne sok oly jó lélek, a ki a mai társadalmi rendet csupán azért akarja fenekestől fölforgatni, mivel annak alapján valóban, tagadhatatlanul annyi igazságtalanság történik, s a melynek intézményei keretében oly sok szívet facsaró emberi szenvedés megy végbe. De ne feledjük, hogy a természet és az emberek igazsága első tekintetre nem látszik egynek és hogy a társadalom életének helyes megítélhetése végett lehetőleg a természet magasabb álláspontjára kell fölemelkedni és arra törekedni, hogy az emberi szempontok azzal minél tökéletesb összhangba hozassanak. Megint SZÉCHENYI egy mondását idézem, a ki számtalanszor hangsúlyozta, hogy a közdolgok intézése körében nem elég a jó szív, hanem jó és világos fej is kell hozzá. A positivus észlelés és pontos, exactus következtetés pedig nemcsak engem, hanem számtalan elvtársamat már régen arról győzött meg, hogy a korunkbeli socialismusnak is csupán kritikái, tehát nemleges becse van, tételes javaslati ellenben egyszerűen hasznavehetetlenek. Arra vonatkozólag is áll a VILLEI általános mondása, hogy a socialismus oly szellemi termék, melynek gyakorlati megvalósítása lehetetlen. Nem hangsúlyozhatom ennélfogva eléggé, hogy a társadalomtanak és a nemzetgazdaság tudományának számos tekintélyével együtt a socialis reformtörekvéseket és az ezek meg-

valósítására irányuló socialis politikát nem tarthatom egyértelműnek a socialismussal, sőt vele még csak rokon jellegűnek sem.

Ez a szó »socialismus«, a mi tudományunkban nem egyszerűen a társias érzék magasabb fokát, ennek nyomán a gyöngébbek, például a munkások helyzetének lehető javítását, szabad elhatározásuk tőlünk telhető biztosítását, szervezkedésük megkönnyebbítését s hatályosbbitását, s nekik, mint osztálynak, a társadalom nagy egészének érdekeivel megegyeztethető minél magasabbra emelését, vagy mindennek legalább szóval és tettel való elősegítését jelenti. A socialismus nevezete határozott értelemmel bíró műszó ama társadalmi és nemzetgazdasági politikai rendszerek megjelölésére, melyek a munkafelosztás elvén, a szabad vállalkozáson, a termelési tényezők organicus érvényesülésének lehetőségén alapuló mai társadalmi rend alapjait meg akarják változtatni. A socialisták oly rendszert akarnak a mostani helyébe állítani, mely a közgazdaság terén az állam föltétlen szabályozó és ármegállapító kényszeréhez folyamodik, hogy az emberek állapotainak kisebb egyenlőtlenségét érhesse el, mint a mely a szerződési szabadság uralma alatt valósul meg. De ez a fogalom-meghatározás, mely talán még a legjobb, sem öleli föl a socializmus egész tartalmát, mert hiszen vannak egyes rendszerek, melyek még az állam eszméjét ie határozottan elvetik.

Tehát a socialismus nem egységesen kialakult valami, hanem annak csaknem beláthatatlanul sokféle és folyton átalakuló és ingadozó változataival van dolgunk. Igaz, hogy a korunkbeli socialismus, melyet tetszetősen tudományosnak neveznek, mely azonban szerintem csak hypokritáson tudálékos, a korábbi őszintébb socialista rendszerek megbotránkozást keltő követeléseit elejtette s azok egyoldalúságától látszólag tartózkodik. De ez a tartózkodás nem sokat nyom a latban, mert tételesen csak a rendszer vagy inkább kivívásának eszközeit jelöli meg és igyekszik igazolni, magáról a rendszerről azonban világos képet adni következetesen tartózkodik. És ebben rejlik az a nagy hypokrisis, mely alkalmas sokakat félrevezetni s a benne szintén uralkodó nagy egyoldalúságot és szertelenségét a gyakorlatlan, vagy sok mindenféle tényező által meggyöngített látású szem előtt legnagyobbbrészt elleplezi.

A mai socialismus, a mint az a socialis demokratia leginkább elfogadott programja szerint jelentkezik, nem kevésbé visszás, sőt képtelen, mint a korábbi socialista rendszerek. Nem is kevésbé igazságtalan és művelődés ellenes, és így, (miként azt oly helyeken, ahol erre több időm és terem volt, én is már régen bizonyítani törekedtem,) nem kevésbé ellenkezik az ember valódi természetével, mint amazok. Egyenlőséget és szabadságot hirdet minden közelebbi meghatározás nélkül, tehát korlátlanul. Pedig így a kettő kizárja egymást. Békés, maradandó jóllétet ígér az egész társadalomnak és ennek beváltásául oly ádáz osztályharczot hirdet, melyet egy adott tetszés szerinti pillanatban csak a papiroson lehet megállítani. A társas élet nagyszerű organicus életműködését egy egészen végig sem gondolt, fő alkotó elemeiben merőben hiányos, nemcsak ki nem próbált, hanem igazi mivoltában soha be sem mutatott valamely bizonytalan, mert teljesen el sem képzelt mechanizmussal akarja pótolni. Rugói csaknem tisztán anyagiak s az emberi természetben mélyen gyökeredző erkölcsi tényezők egész sorának pótolhatatlan jótéteményeitől készül megfosztani a társadalmat.

Hogy az anyagi tényezőkkel mily hiányával minden lélektani alapnak bánik el, mutatja az, hogy állítólag csak a termelést akarja collectivussá, azaz communisticussá tenni, a fogyasztást és a családi életet pedig szabadon hagyná. PLATON-nak teljes communismusa e rendszernél sokkal mélyebb belátásról, hasonlíthatatlanul nagyobb őszinteségről és benső igazságról tanúskodik. Ő két utópisticus művének írása alkalmával, melyekben a kívánatos communista államszerkezetet bemutatja, ama mély meggyőződés által vezettette magát, hogy ha a termelés közösségének megállapítása mellett a magánfogyasztással együtt a külön családi életet is meghagyják valahol, az egyszer már berendezett közös termelés – a családok külön érdekeinek szükségszerű érvényesülése folytán – sem volna sokáig fönntartható. A takarékos fogyasztás ugyanis számos családban ismét külön magán vagyonnak, peculiumnak, a keletkezését vonná maga után, a mi vagy az így fölgyült családi tőkének folytonos elkobzását és azáltal a keserőségek mód nélkül való veszélyes fölgyülemlését, vagy pedig magának a rendszernek gyors visszafejlődését, tehát annak mindenképp menthetlen bukását tenné elkerülhetetlenné.

Ha a merevvé alakúit individualismus a gyöngék elnyomását jelenti az erősek által: ebben a divatos socialismusban a gyöngék, a társadalom kevésbé értékes elemei nyomnák el az erőseket és kiválásra születetteket, s a társadalom vezetése így csaknem biztosan a tehetségtelenek kezébe kerülne. Az igazi tehetségeket csak a szabad érvényesülés lehetősége fejleszti, mert azok lételemét az önkéntesség képezi, ezt pedig a sok mindenféle természetellenes szabályozás csirájában öli meg. A korunkbeli socialismus is a legfőbb erkölcsi tényező mérhetetlen jó befolyását szüntetné meg. Vissza csavarná műveltségünket korábbi kezdetleges fokozataira, és az életbe való tényleges átvitele után nyomban megindulna minden socialismus fejlődésének az a vaskövetkezetességű logikája, melynek – ha képes áttörni mesterseges akadályait – szükségképp a communismusban, sőt anarchiában kell végződni. A mérsékelteknek látszó socialista rendszerek valamely külső ok miatt ugyanis csak félúton megállapodott stádiumai ennek a végeredménynek. Alkotóik egyelőre nem akarják, vagy nem merik a megfelelő következtetést levonni az előzményekből. De amint az akadályok valamiképp elhárulnak, a fejlődés logikája rögtön kezdi hajtani ezt a félig kész fejleményt az utolsó kifejlődésig. Ezt vallottam évtizedekkel ezelőtt az irodalomban, és a lefolyt idő csak megerősített ebbeli hitemben, mivel ezt az aprioristicus okoskodást a mi korunk néhány évtizedének félreismerhetetlen tapasztalatai is egészen alaposnak tűntették föl a posteriori.

A divatos socialisticus mozgalmak művelt világszerte sehol sem találtak oly szabad teret a kibontakozásra, mint Franciaországban. Másutt mindenütt részint az állam-hatalom által emelt korlátokban, részint a népesség conservativus hajlamaiban oly gátokba ütköztek, melyek azok akadálytalan érvényesülését legalább eddig lehetlenné tették. Rendkívül tanulságosak ennél fogva a francia socialisticus mozgalmak általában, de különösen nálunk, a hol a társadalom és állam gyöngesége, az azok életében dülő visszavonás és számtalan ellenséges tényező hatása folytán minden káros áramlat számára szabad a tér.

Lássuk hát a socialismus fejlődésének logikáját Franciaországban az utolsó hatvan év alatt! Saját személyes tapasztalatom e részben nem lehetvén, hivatkozom arra a jelen század néhány éve alatt keletkezett jelentékeny irodalomra, mely a

francia syndicalismussal mindenféle szempontból foglalkozik: DELESALLE, PELLOUTIER, BLUM, MERMEIX, DE SEILHAC, SÉVERAC és SOREL könyvei s elég tömören VILLEY és TURGEON rennesi egyetemi tanár legújabb tanulmányai napnál fényesebben és világosabban kimutatták annak természetes menetét.

A korábban tisztán elméleti utopisticus francia socialismus 1848-ban lett gyakorlativá. Később a hetvenes évek elején a blanquismus alakjában jelentkezett, melynek alapeszméjét a politikai hatalomnak, egészben véve a mai társadalmi rend alapján, egyszerűen a munkásosztály kezébe juttatása képezi. Eszköze a közönséges forradalom a maga barricadejaival. TURGEON kifejezése szerint ez a rendszer úgy akar eljárni, mint a betörő, a ki a bankár kincses ládáját erőszakosan kívánja hatalmába keríteni, mert hiszen abban mindent megtalál, a mire neki szüksége van. A blanquismus az állandó nagy hadseregek mai korszakában mindazáltal veszélyesnek és sikerei tarthatatlan volta folytán czélszerűtlennek is bizonyulván, attól a munkásosztály csakhamar elidegenedett. Sokkal tetszetősebb képe volt a marxismusnak, ennek a socialis determinismusnak, mely szerint kevésbé veszélyes eszközökkel is boldogulhatni.

Hiszzen a capitalismus saját túlzásai, hibáinak és bűneinek terhe alatt úgy is magától fog összeroskadni. Ez a tan a munkásokat azzal vigasztalja, hogy a proletarius tömegek mindig szegényebbek és nagyobbak, a vagyonosok pedig egyre gazdagabban és kevesebben lesznek, a miből majd oly bajok származnak, melyek szükségkép maguk után vonandják azt, hogy a termelés tényezőit a társadalomnak kellend kisajátítani és szervezni. Vagyis a mai társadalmi rend capitalisticus túltengése folytán mintegy saját öngyilkosságával fog végződni. Ez a mostoha érzésű anya a collectivismussal viselő és annak szülése köiben fog meghalni. Csak türelem: míg a proletarius küzd és szenved, együttal ellenállhatatlan hatalommá növekszik.

Azonban az idő halad, és a capitalismus pusztulása csak neu akar bekövetkezni. A XIX. század csöndesen kimúlt, és a fenezia köztársaság a tőke és munka egymásra utaltságának apotheosisa mellett kezdte meg a XX-dikat. Hátha MARX talán megis csalódott volna? Mert íme a gazdagok nem fogynak, hatiem szaporodnak, a munkások sem válnak egyre nyomorultabbakká, hanem valamivel kevesebbet dolgoznak és mégis

többet szereznek. Igaz, hogy ez ugyan nem az álmodott eldorádói boldogság, de már nem is az a fehér rabszolgaság, mely a gépek alkalmazásának első korszakában valósággal beállott. A munkaadók is folyton jobban panaszkodnak, hogy koczázatuk szakadatlanul nagyobb, tiszta nyereségük pedig kisebb lesz. A kis tőke mindinkább részt vesz a részvény társulati termelésben. Hol marad el hát az elszigetelt tőkések egyre kiemelkedőbb különállása. A nagy jövedelemre pedig ránehezedik az adózás progressivitása, a nagy vagyronra pedig minden haláleset után az emelkedő örökösödési illeték, melyek révén az állam, tehát a honpolgárok nagy közössége, azok áldásaiban mind nagyobb arányban részesül. A munkások helyzetén a törvényhozás javít, a munkásjóléti intézmények is sok fájdalmat enyhítenek. Tehát bizonyos az, hogy a nagy fölfordulás, az ígért vér nélküli forradalom, mely a gyökeres átalakulást volt meghozandó, önmagától nem áll be. Ezt meg kell hát valakinek csinálni.

Vállalkozik reá a guesdismus, mint; a hogy a socialis demokratiának francia alakulatát ott hívják. Jelszová lesz a marxismus megvalósítása végett a közhatalomnak a munkásosztály részére való megszerzése a politikai harcok porondján, melynek a gazdasági kérdést egyelőre alá kell rendelni. A munkások szakszervezetei, habár igen hatékonyak, de mégis csak eszközei a közbenső célnak ebben a küzdelemben. A munkáspárt azok beosztása mellett, a hadjárat sikeres folytathatása végett katonai szervezetet kap. A választási csatákra a parlamenti tusák következnak, melyeket a munkáspárt koronként valóban kiváló és tehetséges választottjai, a vezérek vívnak meg. Azonban a hadi terv mind több és több socialista képviselő megválasztását teszi szükségessé, a mi pedig a választók teljes, türelmes oiaadása nélkül lehetetlen. A vezérek tehát csaknem megigázák a proletarius választók tömegeit, de a socialista parlamenti tagok még sem szaporodnak oly gyorsan, mint azt a tömegek kívánatosnak találják. A nagy lekötöttség mellett kezd a va'akozás nehezé válni, főleg mikor látják, hogy a politika csafaságainak a socialista vezérek is áldozatul esnek. Az »elvtárs« politikusok közt kiüt a személyes versengés és torzsalkodás, mire a párt töredékekre morzsolódik, s parlamenti actiójuk meddő marad. Az irigység és féltékeny bizalmatlanság orgiákat il, midőn egyes pártfők a hatalomban való részesedés útján integető

húsos fazékok csábjainak nem tudnak ellenállani s részben reformerekké, tehát hittagadókká lesznek. A küzdő és fölfogásuk szerint alaposan becsapott elvtársak megünják a hitegetést.

Fölhangzik a Parlamentarismus ellen az a vád, hogy a socialista erőt elférfiatlanítja. A munkások köréből is fölhangzik: les arrivistes sont arrivés, – és árulásról panaszkodnak. Teljessé lett a kiábrándulás. A munkásosztálynak az értelmiségből keletkezett vezérei, az ügyvédek, orvosok, tanárok, mindinkább lejárták magukat, mert sikereket gyorsan nem tudtak fölmutatni és nem egy irányban hajlandóságot tanúsítottak a mai társadalmi renddel való megalkuvásra. A paradicsom folytonos mutogatásával a tömegek étvágyát megnövelték és ime most csupán gyér morzsákkal kínálják azt. A munka a szerszám, a gép, a barázda mellett kínlódni, fáradni, izzadni nem akar tovább: neki a vele jogos osztályrészeként elhíttetett, a belénevelt teljes diadal kell csupán, és pedig mielőbb, minél biztosabban. Minek erőltetni az államhatalom megszerzését és eközben kimerülni? Minek tanúit, sőt tudós, de megbízhatatlan és telhetetlen vezéreket követni, mikor a cél nélkül is el lehet érni? A szakszervezet, a syndicalus eddig alárendelt politikai eszköz volt, legyen most a socialista mozgalmak valóban főfegyvere, s ezek vezetését a tömeg vegye a saját kezébe. Az államhatalom elnyerése épp úgy, mint eddig az utána való törekvés, csak a fűrfangos vezéreknek használna, pedig a társadalom teljes haszna a syndicalusokban tömörült egész proletáriusságnak kell. Azután a törvényes formák megtartása mellett haladó s a legjobb esetben csak nagyon vontatott, de békés átalakulás egyébként is a gyűlöltekké lett politikusok haszontalan eszméje. A syndicalism a maga valóságában sokkal gyorsabban segít elő és - nagyobbat üt.

A proletariusság új, tanulatlan demagogusai elkiáltják magukat: »utánunk, eladottak s rászédettek!« És a tömeg engedelmeskedik e vezényszónak, mivel általánossá vált a meggyőződés, hogy a munkásosztály emancipációjának kizárólag a munkások által kell végbemenni. A korábban más célból fegyelmezett munkáshadsereg készen van, most, kimutatható vezérek nélkül, csak fölvonul majd. Nem kell nekik sem állami, sem másféle kormányzat. Ezek a csapatok, melyekhez állami

hivatalnokok és katonák is nem kis számmal csatlakoznak, anarchista ösztöneik által vezettetve, megindulnak azon az úton, melyről azt hiszik, hogy nagy, egyedül boldogító ideáik megvalósításához vezet. Es hát minők ezek az eszmények? Az anarchista syndicalismus azt vallja, hogy actiójának közbötlennek és minél gyakorlatiasabbnak kell lenni. íme az átmenet a marxismustól a tett Bakunin-féle propagandájához, melynek napja nagy területeken ismét fölvirradt. Nincs annak szüksége semmiféle állami, vagy hatósági szervekre, csak egy központra, a syndicatusok syndicatusára, s ez a »Confédération générale du travail« név alatt működik. Ennek szelleme és programmája egyelőre kizárólag szintén negatívus, a mi itt egyszerűen rombolást és pusztulást jelent. Nem kell semmi a régi rendből, nem kellene a tudós doctrínák, nem kell még a katonaság sem, mert az csak a gazdagok érdekeit szolgálja. Nem kell külön nemzeti szervezkedés, mert a proletáriusság érdekei közösek az egész világon. A nemzeti solidaritás helyére a proletariátus egyetemlegessége lép, melynek a nemzeti határok csupán fölösleges és káros korlátai. A most erővel teljesen kialakuló francia syndicalismus, mely teljesen anarchista jellegű és semmiféle rémtettől nem riad vissza, félredobván a socialis demokratia taktikáját a BLANQUI-féle mozgalmak forradalmi és a marxismus eredeti világpolgárius jellegét öltötte ismét magára. Ezek révén akar egy nagyobb positivus közboldogságot elérni, mely célra a kérlelhetlen, nagy, általános strike szervezete és alkalmazása által törekszik. Ennek propaganda-bizottsága egyik nem régen közbe tett munkálataiban megmondja azt is, hogy miként képzelik el azt. »Az általános munkabeszüntetés a termelésnek minden ágában való fölfüggesztéséből áll és pedig ama néhány napig, mely arra szükséges, hogy a proletáriusság a földet, bányákat, a lakásokat stb., szóval mindazt a mi a javak előállításához szükséges, birtokába vehesse. Ha a munkások fölszabadulásukat csakugyan akarják, forradalmilag kell cselekedniök, vagyis erőszakot alkalmazniök. Az volna a legnagyobb visszásság, ha a termelés tényezőit maguknak megszerezni kívánják, s nem kerítenék azokat rögtön hatalmukba. Nevetséges csak szóval támadni az egyéni tulajdont és valóságban nem szüntetni meg azt. Az általános strike tehát nem lehet békés jellegű. Ennek a

merész tervnek megvalósítása végett a gyilkoló gépeket meg kell akadályozni abban, hogy ártsanak: meg kell állítani a vasutak forgalmát és rá kell bírni a katonákat arra, hogy a levegőbe lőjjenek.

És ez a syndicalismus Franciaországban egyre jobban terjed, úgy hogy a köztársasági kormánynak állandóan, de különösen minden év május havának elsején nagy gondot okoz. Íme, azt a tételmet, mely szerint minden socialismus fejlődésének logikája az, hogy, a mennyire csak lehet, communis-musra és anarchiára vezessen, a francia socialista mozgalom csattanósan igazolja. Másutt ennek vagy a népesség benső jobb valója, vagy a kifogástalan állami és társadalmi rend útját állják, de a socialismus igazi irányzat ott is az, melyet a fölhozott példával kimutattam.

Es hát nálunk a socialismus szabad alakulásának vájjon mi áll útjában, különösen miután egy rövid ideig maga az államhatalom is szövetségbe lépett vele? Társadalmunk felekezeti, osztály-, nemzetiségi és pártviszályok által megosztottabbá lett, mint volt valaha, pedig nincs nemzet, melynek egyetértésre nagyobb szüksége lenne.

Évtizedek óta feszült figyelemmel észlelem a sociális kérdés fejlődését hazánkban. Már tizenkét évvel ezelőtt volt alkalmam annak komoly jellegére föl hívni az irányt adni és intézkedni hivatott tényezők, a kormány és magyar társadalom figyelmét. Azóta a helyzet egészen megváltozott, s a mik akkor csak komolyan veendő tünetek voltak, azok valóban igen veszélyes jelenségekké alakultak. A socialista fölfogás és szervezkedés hihetetlen gyorsan terjed társadalmunk minden rétegében, még ott is, a hol az elégedetlenségnek elfogadható okai nem léteznek. Nem is említve a már katonailag fegyelmezett ipari munkások és a folyton inkább socialista vezetés alá kerülő mezőgazdasági munkástömegeket: a minden rendű és rangú, különösen fiatalabb hivatalnokok és tisztviselők, s a főiskolai ifjúság körében is egyre jobban terjed a socialismus mételye. A szakszervezetek itt is azon az úton vannak, melyen a francia syndicusok haladtak. Az általános strikekal itt csak a politikai jogok elnyerésének gyorsítása érdekében fenyegetőznek még. De nem a cél, hanem az eszköz használatának gyakorlása itt a fődolog. A strike jogos lehet, ha gazda-

sági célokra s bizonyos vállalatokra, vagy legföljebb egyes termelési ágakra szorítkozik. Az általánosan tervezett és nem is gazdasági, hanem heterogéneus célokra irányuló strike elítélendő, mert az az egész társadalom életműködésébe vágó jogosulatlan belenyúlás s, mint ilyen, ellenkezik a közszabadsággal. Ezt csak, mint a helyzet aggályos voltának egyik jellegző tünetét, említem föl. Az egész socialista-kérdést most és e helyen nem tárgyalhatván, a viszonyok ez elfajulásának nem közönséges, sőt nagyon is botrányos okait sem kutatom. Azok többjeit ismerjük mindnyájan, ez okból utalni sem kívánok rájuk. Ezek az okok nem csupán társadalmunk nembánomságából és hihetetlen közönyéből származnak, ámbár annak is nagy része van bennök. De nem azért emelek szót, hogy vádaskodjam, hanem, hogy fölhívjam a magyar értelmiség figyelmét arra a most már végzetessé válható bajra, mely mindenféle elsőrendű nemzeti közérdeket, tehát a sok mindenféle megélhetési nehézségekkel küzködők magán életérdekeit is nagy mértékben fenyegeti. Nekünk tehát, mint magyar társadalomtudományi és társadalompolitikai Egyesületnek, föl kell veszélyes álomkórságából ráznunk azt az értelmiséget, mely magyarságára tart még valamit és a mely a nemzeti életérdekek megóvásának még fontosságot tulajdonít. Tüzetesen és meggyőzően ki kell mutatnunk az okokat, melyek ily szomorú okozatokat szültek. Tisztáznunk kell és szabatosítanunk különösen a társadalmi fogalmakat és fölfogásokat. A socialismus valódi lényegére vonatkozó ismereteket is terjesztenünk kell és annak főleg tételes részében ádáz hatását paralyssálnunk szükséges az által, hogy nemcsak védekezünk, hanem, a leghatározottabb ellenbírálatot gyakorolván vele szemben, mutassuk ki egyfelől semmis voltát, másfelől gonosz jellegét és rossz indulatát. Tüzetesen meg kell világítanunk a társadalmi szabadság és legnagyobb ellensége, a szabadosság közötti óriási különbséget, a szabad kutatás becsét és a szabadosságnak, a mely méltatlanul viseli a szabad gondolkodás nevét, perversus hajlamait. Szembe kell állítanunk a tárgyilagos, önzetlen tudományosságot az annak hamis leplebe burkolódzó kuruzslás és önző tudákos alakoskodással. Továbbá a társadalmi érdekek igaz védelmét és a zavarosban halászni kívánó socialis kalózkodást. Mindezt azonban nem személyek, hanem tárgyak és áramlatok bátor és határozott bírálataival, a

célon soha sem túllőve, kell tennünk, de ezekkel szemben az értelmi és erkölcsi hatás minden tisztességes fegyverét kell alkalmaznunk, mert az áramlatok előre nyomuló vakmerőségének csak így lehet határt szabni. De az elvesztett tért visszahódítani alkalmas, tehát támadó hadjárat magában nem elég: alkotni, építeni és mindenképp előttről alapozni kell. Az ifjúság, a fölnöttek, de különösen az alsó széles rétegek közművelődési, főleg társadalmi igazi műveltségi színvonalának emelésére kell minden hatályos eszközzel törekedni. Országosan mielőbb rendezni kell a valóban tudományos ismereteket, de egyúttal erkölcsiséget és hazafias, nemzeti és áldozatkész érzületet terjeszteni hivatott szabad oktatás ügyét. A tanító- és lelkész-képző intézetekben, a szak- és főiskolákban, de bizonyos mértékben, az erre alkalmas tantárgyak keretében, a társadalomtani ismeretekkel meg kell barátkoztatni a jövő nemzedéket még korábban is s annak fölfogását nemesíteni, mélyíteni, egységesíteni szükséges. A legújabb kor az oktatás és nevelés terén is eddig, elég károsan, figyelmen kívül hagyott új igényekkel lép föl. Mind e mellett természetesen az összes gazdasági és politikai reformoknak a társadalmi osztó igazság, de egyúttal a nemzeti solidaritás szelleme által kell áthatva lenni. Ezek meghányása kapcsán nekünk azok körösztülvitelének socialis követelményeire folyton utalnunk szükséges. Magasztos küldetésünknek csak így felelhetünk meg.

Mindennek fölött szükséges azonban magának a magyar társadalomnak és életműködéseinek igazi mivoltával alaposan megismerkednünk.

Ehhez első sorban a gondos, higgadt, következetes, kitartó és valóban a mai kor mindent fölhasználó tudományos eszközeivel való megfigyelés szükséges. Midőn mindenféle más, az embertől mégis távolabb eső, tárgyilagos ismeretek gyűjtésére központokról, kísérleti állomásokról elismerik, hogy azok nemcsak hasznosak, de egyáltalán nem nélkülözhetők, akkor az emberi társas élet szabályszerű jelenségeinek megfigyelése végett alkotandó, sőt országosan szervezendő társadalomtani intézet sem mondható fölöslegesnek.

Elérkezett nálunk is az ideje annak, hogy egy ilyennek föllállításával ne sokáig késsünk.

A gróf CHAMBRUN alapítványából 1894-ben megalakult párizsi, a SOLVAY áldozatkézsége folytán 1901-ben létrejött brüsszeli, a tisztán társulás útján keletkezett frankfurti ilyen, különböző nevű központoknak már eddigi működése is meggyőzhet bennünket arról, hogy ennek a szükségnek érzete szilárd alapon nyugszik. A mi – sok irányban másoknál még bonyolultabb – társadalmi alapviszonyaink egészséges irányú fejlesztésének egy ily társadalomtani központi intézet és a vele kapcsolatos szervezet megteremtése társadalmunk alapos megismerésének, meggyőződésem szerint, egyik mellőzhetetlen előfeltétele. Nem ez a pillanat és nem ez a hely a legalkalmasabb arra, hogy a társadalomtani intézetnek jogosultságát és létezésének módozatait behatóbban fejtegessem.

Már is hosszúra nyúlt fejtegetéseimben én csak proclamálni akartam azt a szerintem eléggé nem hangoztatható nagy fontosságot, melyet egy ily intézetnek tulajdonítani kell. Nemcsak Egyesületünk, hanem minden más, társadalmi kérdésekkel behatóan foglalkozni óhajtó testület és egyén tudományos működésének igazán szilárd alapját volna az hivatva szolgáltatni, a mi által mi is hozzájárulhatnánk az emberiség ez irányú tudományos közkincsének gyarapításához. Végűi socialis politikánk is csak a társadalom benső életműködésének beható ismerete mellett folytatható megnyugvással.

Ennek ez alkalommal való kijelentését hosszabb megfontolás mintegy kötelességnek tüntette föl előttem. Ez szolgáljon mentségemül, ha becses figyelmüket talán kelleténél huzamosabban vettem igénybe.